

DIN ISTORICUL "ASOCIAȚIEI DE AUTOPERFEȚIONARE ȘI LECTURĂ A STUDENȚILOR DE LA ACADEMIA DE DREPT DIN ORADEA"

Lucrarea de față se referă la un aspect mai puțin cunoscut al istoriei culturale a orașului Oradea, mai precis la Academia de Drept, (care funcționa aici încă din 1788) și la asociațiile studențești.

Ideea realizării unei asociații studențești de autoperfecționare este destul de veche, după cum afirma Dr. Bozoky Alajos (fost rector al Academiei): "în vremurile de demult asocierea tineretului studios în asemenea cercuri era imposibilă. Oricât și-ar fi dorit tineretul Academiei să fondeze o asociație de perfecționare și lectură, toate cererile și demersurile în acest sens au fost respinse; în fiecare semestru, la adunarea tuturor studenților, se citeau legile interioare, cu care ocazie, până prin anii 1860, se puneau accent mare pe interzicerea oricăror întruniri studențești în afara clădirilor Academiei, excepție făcând: mesele de prânz, serbările câmpenești, seratele dansate și balurile"¹.

Chiar și în aceste condiții neprielnice, prin anii 1820-1830² funcționa o asemenea asociație ce purta numele de "Comitatul luminos", membrii acesteia alegându-și un comite, vicecomite, notar, procuror și alți funcționari, exact ca într-un comitat real. Întrunindu-se din când în când, ei țineau discursuri, făceau interpelări, citau comitele în fața "Adunării Generale a comitatului", făcând astfel exerciții pentru anumite funcții pe care urmau să le ocupe după terminarea studiilor³. În 14 mai 1833, sub numărul 11890, procuratura Regală Maghiară interzice orice întrunire a studenților din anul doi, chiar dacă aceștia se întâlneau numai pentru exersarea semnelor grafice și a scrierii specifice, ca viitori funcționari⁴. S-a permis doar ca, în anul de studiu 1832/3, sub îndrumarea profesorului Tobias Alajos, în cadrul Academiei, aceștia "să se exerseze în limba și literatura maghiară"⁵, aprobare ce în anul următor nu se va mai acorda.

Interziceri de genul celei din anul 1833 au fost la Academia și în anii 1836, 1842 și 1845, în pofida faptului că unii profesori (ca Neupane Janos) susțineau ideea creării unei asociații studențești de factura celei amintite. Acest lucru se va realiza abia în anul 1846, prin grija rectorului adjunct Fogarassy Mihaly, care a reușit să obțină aprobările necesare. Prin urmare, a fost constituită "Asociația de autoperfecționare", dar care, nu peste mult timp, fără realizări semnificative, și-a încetat activitatea⁶.

O nouă tentativă de realizare a unui asemenea obiectiv a fost făcută și în anul universitar 1861/2, când studenții de la Academia de Drept, împreună cu elevii gimnaziului din localitate au înaintat o cerere Procuraturii Generale⁷ și rectorului Academiei de Drept⁸, anexând și un model al Statutelor de funcționare. Însă propunerea nu este acceptată și, ca atare, nu se acordă dreptul de funcționare a unei asociații în cadrul Academiei. Precizăm însă că nu se interzice studenților ca să activeze ca: "membri speciali sau oaspeți" ai asociației elevilor de la gimnaziu⁹. Totodată, sosește și răspunsul de la

---

¹ Bozoky Alajos, *A Nagyvárdi Királyi Akadémia szazdog multja 1788-tól 1888-ig (Istoricul secular al Academiei Regale de Drept din Oradea de la 1788 până la 1888)*, Budapest. Magyar Királyi Egyetem Konyvnyomdában, 1889, p.153.

² Viorel Faur, *Societatea de lectură din Oradea 1852-1875*, Oradea, 1978, p.23.

³ Bozoky Alajos, *op.cit.*, p.153.

⁴ Arhivele Statului Oradea (în continuare: A.S.O.), fond, Academia de Drept (în continuare: fond Academia...), dos.318, f.1.

⁵ Bozoky Alajos, *op.cit.*, p.154.

⁶ A.S.O. fond Academia..., dos.318, f.2.

⁷ Ibidem, dos.111, f.11-12.

⁸ Ibidem, f.1-2.

⁹ Ibidem, f.3-4.

Procuratorul General¹⁰.

După aceste nereușite, în anii 1870 și 1871 ideea revine în prim plan. Studenții din anul întâi s-au lovit de indiferența colegilor mai mari. Se pare că, din nou, s-a ajuns pe o linie moartă, dar în anul universitar 1871/2 s-a petrecut ceea ce avea menirea de a schimba situația. În acest an vine la Academia de Drept un nou profesor, Dr. Sipos Arpad, intelectual, tânăr și energic cu idei novatoare și care, auzind de inițiativa studenților, îi sprijină din toate punctele de vedere. Imboldul ambițiosului profesor, contribuie la obținerea rezultatului scontat și astfel, în 24 octombrie 1871, este convocată o întrunire, cu prilejul căreia se face cunoscută necesitatea realizării unei asociații de genul celei amintite. A fost aleasă o comisie alcătuită din cinci membri. Președinte al acesteia a fost propus și acceptat Dr. Sipos Arpad. Comisia avea însărcinarea de a elabora statutele asociației și să ia primele măsuri de organizare a ei¹¹.

Statutul a fost realizat de studentul Marky Lajos, care a folosit ca model statutul unei asociații similare din Kosice. Pe data de 1 noiembrie 1871, studenții interesați au fost chemați la o ședință de constituire, în care - după aprobarea statutelor - s-a ales conducerea asociației. Dr. Sipos Arpad a fost rugat ca să accepte demnitatea de președinte¹². Statutele, după mai bine de două zile, cu unele modificări, au fost modificate de către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, la 15 martie 1872¹³. Conform prevederilor statutele președintele asociației trebuia să fie membru ordinar, astfel că, în locul Dr. Sipos Arpad, a fost ales autorul textului statutelor, Marky Lajos.

În cele ce urmează, ne vom opri asupra cuprinsului statutelor.

Denumirea asociației era "Cercul de autoperfecționare al Academiei de Drept Oradea". Sediul acesteia se afla în Oradea. Scopul ei consta în: "cultivarea dreptului, a științelor juridice, administrative, și a științelor auxiliare (art.1). Mijloacele prin care se intenționa realizarea acestui scop era următoarele: discutarea unor lucrări de specialitate și a unor probleme juridice importante în ședințe publice, expuneri, conferințe și, în fine, prin citirea unor publicații și cărți de specialitate (art.2). Era interzisă activitatea politică în cadrul asociației.

Dacă posibilitățile intelectuale și economice permiteau atunci asociația va tipări într-un anuar pe cheltuială proprie¹⁴, lucrările membrilor și colaboratorilor (art.3)¹⁵.

Nu insistăm asupra celorlalte puncte din statute, ci precizăm faptul că acestea aveau mai multe părți. Cea de-a doua, conținea referiri la membrii asociației, a treia la funcționarea acesteia, a patra la adunările asociației, a cincea la veniturile ei și cea din urmă conținea date despre spațiile, ștampila, precum și la eventualitatea desființării asociației. În total, statutele erau alcătuite¹⁶ din 32 de articole¹⁷.

După această etapă organizatorică, conducerea își ia rolul în serios și programează câteva conferințe¹⁸. Prima a fost susținută de Dr. Sipos Arpad și a vizat dreptul la muncă și, în special, muncă feminină.

În altă ședință, Marky Lajos a prezentat lucrarea: *Lipsa stării sociale mijlocii în contextul relațiilor moșierești*, apoi Hauser Adrian s-a referit la *Pedeapsa cu moartea și spiritualitatea timpului nostru*, K. Nagy Sandor la *Istoria iobăgiei în Ungaria*¹⁹. În sfârșit după realizarea acestei serii, cu expuneri de lucrări, conducerea a organizat o serată dansantă pe data de 14 noiembrie, cu intenția de a spori veniturile asociației. Scopul a fost atins, câștigul curat fiind de 91 forinți, pe lângă care, din donații s-au

¹⁰ Ibidem, f.5-6.

¹¹ Ibidem, dos.318, f.3.

¹² Ibidem, f.3.

¹³ Ibidem, dos.203, f.5.

¹⁴ Viorel Faur, *op.cit.*, p.111.

¹⁵ A.S.O. fond Academia..., dos.f.7-8.

¹⁶ Ibidem, dos.203, f.1-5.

¹⁷ Viorel Faur, *op.cit.*, p.46-50.

¹⁸ A.S.O. fond Academia..., dos.318, f.7.

¹⁹ Bozoky Alajos, *op.cit.*, p.155.

mai strâns 35 forinți și 31 volume de cărți. Deși asociația nu a reușit în primul an să-și îndeplinească toate proiectele, putem afirma că acesta: "A spulberat indiferența ce o purtau unii din cetățeni... față de această idee. Și aceasta nu era lucru puțin!

Pentru a face economie de spațiu, nu vom formula comentarii despre toate evenimentele în care a fost implicată asociația, ci vom spicui doar câteva, care sunt mai semnificative și care, cu timpul au devenit tradiționale.

În prealabil trebuie să amintim că, din anul 1880, asociația își modifică numele și ștampila în "Cercul de autoperfecționare și lectură", iar la finele secolului doar în cel de "Cercul de lectură"²⁰.

Unul din meritele incontestabile ale asociației constă în faptul că a cultivat memoria înaintașilor și i-a cinstit pe profesorii de la Academie. Astfel, când, în anul 1879, rectorul Academiei Dr. Hovanyi Endre, a fost pensionat, studenții din asociație au organizat, pe data de 9 noiembrie, un fastuos alai cu făclii, până la casa fostului rector, unde Rimler Károly, membru în conducerea asociației, a exprimat sentimentele colegilor săi²¹. O asemenea practică o întâlnim și în alți ani.

O preocupare aparte a membrilor asociației a fost cea de a sărbători ziua morților. În acest sens, se dădeau anunțuri (în cadrul asociației) pentru un concurs, prin care se decidea cine, unde și ce discurs să țină. Nu exista un traseu standard al alaiului tradițional, prima dată aceasta se oprea în fața casei părintești a lui Szigligeti Ede, apoi la cele ale lui Nagy Sandor și a fostului rector Hovanyi Endre, la câțiva foști studenți de la Academie și, în sfârșit la mormântul lui Kazimir Rulikowsky²².

În anul 1892, dorind să-l cinstească pe revoluționarul pașoptist Kossuth Lajos, care împlinise tocmai 90 de ani, asociația a hotărât ca să-l primească, dacă era de acord, ca membru de onoare²³. Tot în legătură cu conducătorul revoluției maghiare de la 1848, asociația hotărăște, în 1894, aflând de moartea acestuia, să se închine în fața memoriei sale organizând o serată comemorativă²⁴, apoi pe data de 30 martie 1894, în piața Sf. Ladislau (azi Unirii) s-a desfășurat o adunare, prin intermediul căreia, s-a adus un omagiu celui dispărut²⁵. S-a făcut, totodată, apel la bunăvoința publicului, pentru a strânge niște fonduri în vederea ridicării unei statui a lui Kossuth²⁶.

Alte asemenea manifestări au fost organizate și cu ocazia zilei de 6 octombrie, declarată ca "zi de doliu" și înscrisă cu "litere de sânge în istoria poporului maghiar"²⁷. Cu această ocazie, în mai multe rânduri, asociația a fost invitată să participe la manifestările de la Arad. La inițiativa din 1887, reprezentanții asociației²⁸ au fost însărcinați din partea "Asociației honvezilor din Arad", ca să strângă fonduri pentru amenajarea locului de dispariție a celor 13 generali²⁹, lucru pe care, cu însuflețire, l-au îndeplinit, ei reușind să-și: "adune cu mult peste 1000 forinți"³⁰.

Altă dată importantă care era sărbătorită de membrii asociației este cea de 15 martie, când erau realizate așa numitele serbări patriotice, cu prilejul cărora se țineau discursuri, se recitau versuri. Amintim doar manifestarea din 1893 care a cuprins șase puncte:

²⁰ A.S.O. fond Academia..., dos.318, f.14. De menționat că în Oradea a activat pe perioada dintre 1852,1875, o "Societate de lectură a studenților români de la Academia de Drept și a elevilor români de la gimnaziul premonstratens" (vezi, în acest sens cartea *Societatea de lectură din Oradea 1872-1875, Studiu monografic*, apărută la Oradea în 1978 sub semnătura dr. Viorel Faur.

²¹ Ion Chira și colaboratorii, *Reuniunea de cântări "Hilaria" din Oradea 1875-1975*, Oradea, 1975, p.73-77.

²² A.S.O. fond. Academia..., dos.302, f.41.

²³ Ibidem, dos.341, f.14.

²⁴ Ibidem, dos.347, f.14.

²⁵ Ibidem, f.46.

²⁶ Ibidem, f.48.

²⁷ Ibidem, dos.341, f.12.

²⁸ Ibidem, dos.318, f.20.

²⁹ Ibidem, dos.319, f.8.

³⁰ Ibidem, dos.318, f.20.

1. Discursul solemn al președintelui Adorian Emil;
2. Aprecierea zilei de 15 martie, de către Baroth Pal;
3. Poezia *15 martie* (de Jakab Odon), recitată de Toth Ferencz;
4. Discurs comemorativ asupra lui Nagy Sandor Jozsef și Szacsvey Imre;
5. *Ridică-te maghiare* (Petöfi Sandor) recitată de Papp Karoly;
6. Discurs comemorativ asupra lui Kazimir Rulikowski³¹.

După cum am mai amintit pentru a-și consolida bugetul asociația a organizat serate dansante, cum a fost și cea din noiembrie 1872. Aceste serate dansante s-au transformat în baluri, care vor ocupa un loc de cinste în perioada carnavalului. Nu dorim să insistăm prea mult asupra acestui aspect, dar reținem unele comentarii apărute în ziarul *Nagyvarad*. Astfel, despre balul din 1874, cotidianul amintit a afirmat, printre altele, că "a fost animat și reușit"³². Cu privire la cel din 1878, comentatorul aceluiași organ de presă menționa că: "A fost cel mai vizitat, animat și, totodată, a fost cel mai rentabil din această perioadă de carnaval, având ca beneficiu curat 355 forinți"³³. Despre balul din 1879 *Nagyvarad* scria în următorii termeni: "Fețele străluceau de mulțumire și de bună dispoziție. Într-adevăr, aveau toate motivele (să fie mulțumiți, organizatorii-n.n. pentru că această sală rar are ocazia să vadă așa de mulți iluștrii participanți"³⁴.

O altă formă de exprimare publică a asociației a fost pregătirea de matineuri, la care se recita, cânta și discuta. Am putea da multe exemple, dar ne oprim la două dintre ele: cel din 29 ianuarie 1893 ("care a stârnit un interes remarcabil")³⁵ și cel din 23 decembrie 1916³⁶, din al cărui program reținem punctele referitoare la: *Situația socială a juriștilor* (de către Bustea L. Cornel) apoi Tschaikovsky-Liszt, *Polonoise* (la pian cânta Angyal Iluska); Vörösmarthy, *Frumoasa Ilonca*, prezenta Etsy Emilia, la pian Angyal Iluska etc³⁷.

Este, totodată, de remarcat faptul că asociația nu era o insulă fără legătură cu exteriorul. Ea avea legături cu instituții și asociații asemănătoare din Ungaria, Ardeal și chiar cu centre studențești europene. Astfel, notăm împrejurarea că unii dintre reprezentanții ei au fost "membrii deplini, pe veci", ai "Asociației de Cultură din Ungaria Superioară"³⁸, apoi membrii fondatori ai "Asociației de Cultură Ardeal" (depunând în fondurile acestuia 100 forinți)³⁹. Au participat și la Colocviul Național al studenților de la Cluj⁴⁰.

Semnalăm, de asemenea, raporturile avute de membrii asociației orădene cu asociațiile din Sighetu Marmației⁴¹, Bratislava⁴², Eger⁴³, Kecskemét⁴⁴, Paris⁴⁵ și Genova⁴⁶.

Relații strânse îi legau pe studenții din Oradea, de cei din Budapesta. Aceștia din urmă, au cerut,

³¹ Ibidem, dos.341, f.178-179.

³² *Nagyvarad* (Oradea Mare), 1874, nr.24, p.3.

³³ *Ibidem*, 1878, nr.53, p.3.

³⁴ *Ibidem*, 1879, nr.22, p.2-3.

³⁵ *Ibidem*, 1893, nr.8, p.5.

³⁶ Ioan Chira și colaboratorii, *op.cit.*, p.104-105.

³⁷ A.S.O. fond Academia..., dos.457, f.4.

³⁸ *Ibidem*, dos.347, f.21.

³⁹ *Ibidem*, dos.302, f.14-15.

⁴⁰ *Ibidem*, dos.347, f.48.

⁴¹ *Ibidem*, dos.319, f.55.

⁴² *Ibidem*, f.54.

⁴³ *Ibidem*, dos.341, f.135.

⁴⁴ *Ibidem*, f.130-132.

⁴⁵ *Ibidem*, f.183-184.

⁴⁶ *Ibidem*, f.194-195.

de multe ori, sprijinul orădenilor în acțiunile pe care urmau să le facă în comun⁴⁷. Am putea da ca exemplu, protestul studenților din Budapesta contra propunerii legislative, care dacă ar fi fost acceptată, ar fi interzis ca în timpul armatei studenții să-și continue studiile.

Astfel, după parcurgera documentelor, a proceselor verbale și corespondenței "Asociației de lectură din Academia de Drept Oradea", putem afirma, credem, fără să greșim, că aceasta a dus o adevărată activitate de formare profesională și de culturalizare. Îndepărtându-se treptat de ideile inițiale (fapt ce a necesitat și schimbarea statutelor în mai multe rânduri)⁴⁸, de limitele firești unui cerc de autoperfecționare, adoptând caracterul unei societăți de lectură aceasta a trecut prin momente faste și mai puțin faste. Dacă ne gândim doar la sutele de lucrări citite, unele foarte valoroase și interesante, precum: Kotsuba Lajos *Despre sistemul administrativ vechi și nou*, Gedeon Agost, *Definițiile proprietății*, Borzsovay D. Bella, *Iubirea în drept*, Dr. Kürthy Janos, *Despre lucrarea lui Jheing "Lupta pentru drepturi"*, Dr. Semelny Kalman, *Despre influențele mediului înconjurător asupra societății omenеști*, Tapolicsanyi Imre, *Dezvoltarea probei naționale etc.*), ori dacă luăm în considerare seratele și matineurile organizate, ne exprimăm convingerea că demersurile asociației pot fi apreciate. Greșelile comise le putem pune pe seama tinereții și a lipsei de experiență, dar conchidem că preocupările asociației au fost benefice nu numai pentru studenți. Prin tineretul studios de la Academie, Oradea s-a situat în rândul orașelor cu tradiții universitare demne de interes. Prin prezenta comunicare, care nu are intenția de cuprindere exhaustivă, am întreprins și prezentat rezultatul unor investigații care atestă existența la Oradea a unui factor de certă însemnătate, datorită studenților juriști de aici.

SZABO ÖDÖN
Universitatea Oradea

**FROM THE HISTORY OF THE
"STUDENTS' ASSOCIATION FOR SELF-IMPROVEMENT
AND READING OF THE LAW ACADEMY OF ORADEA"**

SUMMARY

The work presents the moment when the "Students Association for self-improvement and reading" within the Law Academy of Oradea was founded as well as the methods of procedure. Although this Association had settled, by rules which had been approved by the authorities in 1872, as its objective: "to cultivate the law, the juridical, administrative, Knowledge and the auxiliary science", there were still exercised also other possibilities of expression such as: morning performances, balls (meant to increase the association's income) and commemorations.

It is worth mentioning that this Association was not isolated in the intellectual academic context of the time, but had established connections with students' associations from Cluj, Sighetul Marmației, Eger, Kecskement, Budapest, Bratislava, Genoa, and Paris.

⁴⁷ Ibidem, dos.319, f.34.

⁴⁸ Ibidem, dos.393, f.2-8.